

Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi

The Journal of International Social Research

Cilt: 9 Sayı: 43 Volume: 9 Issue: 43

Nisan 2016 April 2016

www.sosyalarastirmalar.com Issn: 1307-9581

SELÇUKLU MUHADDİSLERİNDEN BEGAVİ'NİN (Ö. 516/1122) HAYATI VE HADİS TENKİTÇİLİĞİ* SELJUK TRADITIONIST BAGHAVI'S LIFE (DIED İN 516/1122) AND HADISTH CRITICISM

Osman BİLGEN**

Öz

Büyük Selçuklu Devleti, yaklaşık üç asır boyunca (m. 1040/1318) kendi hâkimiyet ve himayesi altında bulunan Maveraünnehir, Horasan, Sicistan, İran, Irak, Hicaz, Musul, Şam ve Anadolu topraklarını bir ilim ve kültür merkezi haline getirmiştir. Bu dönemde, eserleri günümüzde kaynak kabul edilen birçok âlim yetişmiştir. Bunlar arasında, kendi döneminden sonra asırlarca İslâm uleması arasındaki seçkin yerini koruyanlardan birisi de Ebû Muhammed Hüseyin b. Mes'ûd b. Muhammed el-Begavî (ö. 516/1122)'dir. "İbnü'l-Ferrâ" diye de meşhur olan Begavî, mezhep taassubundan uzak durmuş, Şafii bir müelliftir. Kur'ân ve Sünnet üzerinde titizlikle durarak Müslümanları bu iki kaynağa sarılmaya çağırmıştır. Bu sebeple de kendisi "Muhyissünne" ve "Rüknüddin" lakapları ile anılmıştır. Fıkıhta "müçtehid", hadiste "muhaddis" ve "hafız" kabul edilen Begavî'nin, fıkıh, hadis, tefsir ve kırâat sahalarında kaleme aldığı eserlerinin sayısı yirmiyeye yaklaşmaktadır. Eserlerini Arapça ve Farsça yazmıştır. Biyografi yazarları, onun müttaki ve zahid bir âlim olduğunda hem fikirlerdir. Bütün gayretlerini Sünnet üzerinde yoğunlaştıran Begavî, hadis metinleri üzerinde daha fazla durulmasını sağlamak için senedsiz hadis nakli geleneğini başlatan ilk muhaddistir.

Çalışmamızda, Begavî'nin "Mesâbilu's-sünne" ve "Şerhu's-sünne" isimli eserlerindeki senet ve metinle ilgili tenkitleri üzerinde durulacaktır. Bu sayede hem Selçuklu döneminde yaşayan bir muhaddisin ilmi kişiliği hem de hadis tenkit metodlarına katmış olduğu zenginlik ortaya konulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Begavî, Selçuklu, Muhaddis, Hadis, Tenkit, Sened, Metin.

Abstract

The Great Seljuk State made Maveraunnehir (Transoxiana), Khorasan, Sijistan, Iran, Hejaz, Mosol, Damascus and Anatolian territory a centre of science and culture and enabled lots of scholars grow up. One of the most famous hadith scholars among those is doubtlessly Baghavi.

Being famous as "Ibnu'l Farra" Baghavi didn't show any sectarian zeal although he was a shafii sect- affiliated works author. Dwelling on The Quran and Sunnah, he invited Muslims to cling to these two sources. So he was nicknamed as "Muhyissunnah" and "Ruknuddin". Regarded as a mujtahid (expounder of Islamic laws) in Fiqh (Islamic Jurisprudence), a muhaddith (traditionist) and a hafiz (one who knows hadiths by heart) in Hadith Baghavi wrote nearly twenty books in the field of Fiqh, Hadith, Tafsir and Qiraah (recitation of the Quran). He wrote in Arabic and Persian. Biography authors are unanimous with his being a pious and devout scholar. Concentrating all his efforts on Sunnah, Baghavi is the first traditionist who initiated the tradition of hadith without (written) proof (sanad) in order to help hadith texts be dwelt on more.

In the paper, a Seljuk scholar Baghavi's critiques about proof (sanad) and text in "Masabihu'ssunnah" and "Sharhu's sunnah" in which he mostly dwelt on criticism of hadith will be discussed. By this study both a portray of a Seljuk era traditionist and his academic personality along with the richness he contributed to the methods of criticism in hadith will be seen.

Keywords: Baghavi, Seljuk, Traditionist, Hadith, Criticism, Proof (Sanad), Text.

Giriş

Fertlerin yetişmesi ve kendilerini geliştirmesinde içerisinde yetişmiş oldukları toplumun/devletin büyük tesiri vardır. Begavî'nin yaşadığı 434/1042-516/1122 tarihleri arasında en büyük siyasi güç olarak Büyük Selçuklu Devleti bulunmaktadır.(İbnü'l-Esir, 1979: IX, 473-483; İbn Kesir, tsz: XII, 46) Farklı kültürlerin beraberce yaşadığı bu dönemde İbn Hazm (ö. 456/1063), Beyhakî (ö. 458/1065), Hatîb el-Bağdâdî (ö. 463/1071), Rağîb el-İsfehanî (ö. 463/1071), Kuşeyrî (ö. 465/1072), Cürcânî (ö. 471/1078), Cüveynî (ö. 478/1085), Serahsî (ö. 483/1090), Tebrizî (ö. 502/1108) ve Gazzâlî (ö. 505/1111) gibi çok kıymetli ilim ve fikir adamları yetişmiştir.(Yıldız,1992: VII, 211-212; Topaloğlu, 1988: 185-187)

Selçuklular dönemi, İslâm tarihinde eğitim ve öğretim açısından bir dönüm noktası kabul edilmektedir. Medreselerin devlet eli ile kurulara keğitim ve öğretimin vakıflar vasıtasıyla ücretsiz olarak yapılması Selçuklular döneminin en önemli icraatlarından sayılmaktadır. Bu nedenle devrin ilim ve fikir hayatında önemli bir rol oynayan Nizamiye Medreselerinden pek çok ilim adamı yetiştirmiştir. Bir ekol haline gelen Bağdâd Nizamiyesi'nin ders konuları ve programları, başta Osmanlılar olmak üzere bütün İslâm dünyasında asırlarca takip ve tatbik edilmiştir. Yine bu dönemde İslâm dünyası, Çin seddinden

* Bu makale, 25-27 Eylül 2013 tarihinde düzenlenen 'II. Uluslararası Ahlat-Avrasya Bilim, Kültür ve Sanat Sempozyumu'nda sunulan tebliğin gözden geçirilmiş halidir.

** Yrd. Doç. Dr., İğdır Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, e-Mail: osmanbilgen@gmail.com

Akdeniz kıyılarına kadar ilim, kültür, sosyal yardım kuruluşları ve sanat abideleri ile süslenmiştir. (Turan, 1986: 329-333; Yıldız, 1992: VII, 208-209)

Makaleye konu olan müellif Begavî de bu ortamın yetiştirdiği önemli âlimlerden biridir. Begavî'nin hadis tenkitçiliğine geçmeden önceden onun hayatı, ilmî yönü ve eserlerine kısaca temas etmek yerinde olacaktır.

A. Begavî'nin Hayatı

İmam Begavî'nin tam adı, Hüseyin b. Mes'ûd b. Muhammed İbnü'l-Ferrâ'dır. Künyesi Ebû Muhammed, nisbesi Begavî'dir. (Hamevî, 1990: I, 554; İbnü'l-Esîr, 1994: I, 164, 374; İbn Hallikân, tsz: II, 136-137; Zehebî, 1990: XIX, 442; Sübkî, 1983: VII, 75-76; Suyûtî, 1983: 457; Kehhâle, 1993: I, 644; Ziriklî, 1986: II, 259)

Begavî, yaşadığı dönemde hadis ilmine vukufiyetinden ve sünnetin yayılması için gösterdiği gayretlerinden dolayı "*Muhyissünne*" lakabıyla meşhur olmuştur. Diğer lakapları ise; "*Ruknüddin*", "*Zâhiruddin*", "*Nâsirulhadis*", "*Şeyhülislâm*", "*Kudvetüleimme*", "*Kâmiülbid'a*", "*İmâmüleimme*", "*el-Ferrâ (veya İbnü'l-Ferrâ)*" dır. (Begavî, 1994: I, 18; Begavî, 1407/1987: I, 109; Hamevî, 1990: I, 554; İbn Hallikan, tsz: II, 136-137; Zehebî, 1990: XIX, 441; Sübkî, 1983: VII, 75; Suyûtî, 1983: 457; Aliyyülkârî, 1992/1412: I, 49; İbnü'l-İmâd, 1993: VI, 79-80; Taşköprüzâde, tsz: II, 91; Ziriklî, 1986: II, 259) Bu lakapların hepsi onun bir taraftan dine yapmış olduğu hizmetlerini, diğer taraftan da dinî ilimlere kadar otorite bir şahsiyet olduğunu göstermektedir. (Begavî; 1407/1987: I, 109; Hamevî, 1990: I, 554; İbn Hallikan, tsz: II, 136-137; Zehebî, 1990: XIX, 441; Sübkî, 1983: VII, 75; Suyûtî, 1983: 457; İbnü'l-İmâd, 1993: VI, 79-80; Ziriklî, 1986: II, 259.)

Herat ile Merverrûz arasında Bagsûr veya Bega adındaki bir köyde doğan (Hamevî, 1990: I, 554, 644; İbn Hallikan, tsz: II, 136; Zehebî, 1990: XIX, 442; Sübkî, 1983: VII, 75; Suyûtî, 1983: 457) Begavî'nin doğum tarihiyle alakalı farklı görüşler ileri sürülse de en kuvvetli rivayete göre 436/1044 yılında doğduğu tahmin edilmektedir. (İbn Kesîr, tsz: XII, 206; Suyûtî, 1983: 457; Ziriklî, 1986: II, 259.)

Çocukluğu, ilk tahsili ve gençliği hakkında kaynaklarda yeterli bilgi bulunmayan Begavî, seksene yakın hocadan ders almıştır. Hocalarının, onun yetişmesinde büyük katkıları olduğunda şüphe yoktur. Bunlardan Şafiî fakihî Kâdı Hüseyin b. Muhammed el-Merverrûzî'nin (ö.462/1070), Begavî'nin fıkıh alanında söz sahibi olmasında büyük bir tesiri olmuştur. Onun vefatına (460/1067) kadarkendisinden fıkıh ve hadis dersleri alan Begavî'nin, bu tarihten sonra hadis ilmi ile yoğun bir şekilde ilgilendiği görülmektedir. Hadise dair telif ettiği eserlerini de bundan sonra meydana getirdiği tahmin edilmektedir. (Zehebî, 1990: XIX, 440; Sübkî, 1983: VII, 75-76) Begavî, Horasan bölgesinin tanınmış âlimlerinden tefsir, fıkıh, kırâat, hadis ve usûlü hadis gibi dersleride almıştır. (Begavî, 1989: I, 57)

Begavî'nin vefat tarihi hakkında ihtilaf olsa da Kettânî (ö. 1345/1926) ve Kehhâle gibi âlimler onun 516/1122 senesinin Şevval'inde Horasan'ın Merverrûz şehrinde vefat ettiği görüşünde hem fikirdirler. (Hamevî, 1990: I, 554; Zehebî, 1990: XIX, 442; Sübkî, 1983: VII, 75; Taşköprüzâde, tsz: II, 91; Kehhâle, 1993: I, 644; Ziriklî, 1986: II, 259)

Begavî'nin iyi bir eğitim aldığı ve kendisini çok iyi yetiştirdiği ortadadır. Şüphesiz bunda Ebu'l-Kasım Abdurrahman b. Muhammed b. Ahmed b. Fûrân el-Fûranî el-Mervezî (ö. 461/1069) (Sübkî, 1983: V, 404-405; İbn Kesîr, tsz: XII, 105), Ebû Tâhîr Ömer b. Abdilaziz b. Ahmed el-Mervezî el-Fâşânî (ö. 463/1070), Ebû Ali Kâdı Hüseyin b. Muhammed b. Ahmed el-Mervezî eş-Şafiî (ö. 462/1070) (Sübkî, 1983: V, 301), Ahmed b. Mettûveyh el-Merverrûzî (ö. 464/1071) (İbnü'l-Esîr, 1994: III, 163), Ebu'l-Hasan Ali b. Yusuf el-Cüveynî (ö. 463/1071) (İbnü'l-Esîr, 1994: I, 315; Sübkî, 1983: V, 299; Kehhâle, 1993: II, 547) ve Ebu'l-Kasım Abdülkerim b. Hevazin en-Neysâbüri el-Kuşeyrî (ö. 465/1072) gibi hocalarının tesiri büyüktür. Begavî'nin bu sayılan hocalarının dışında yetmişden fazla hocasının daha bulunduğu bilinmektedir. (Bkz. Begavî, 1994-I: I, 37; 1994: I, 75, 107; II, 452, 454; III, 84, 96-98, 307, 401; IV, 158, 431; V, 73, 74, 268; VI, 46, 79-80, 261, 514, 538; VIII, 211, 239, 271, 300; Zehebî, 1990: XIX, 170-171, 440; Sübkî, 1983: VI, 22; V, 96)

Begavî'nin önde gelen bir kısım talebelerini de şu şekilde sıralayabiliriz: Hasan b. Mes'ûd el-Begavî (ö. 528/1134) (Hamevî, 1990: I, 554; Sübkî, 1983: VII, 68), Ebû Bekir Melikdâd b. Ali b. Ebî Amr el-Amerakî el-Kazvinî (ö. 535/1140) (Sübkî, 1983: VII, 302-303), Ebû Abdillâh Muhammed b. Davûd b. Rıdvan el-İlâkî (ö. 539/1144) (Hamevî, 1990: I, 347; Sübkî, 1983: VI, 103), Ebu'l-Ganâim Es'ad b. Ahmed b. Yusuf b. Ahmed b. Yusuf el-Bâmencî el-Hatîb (ö. 548/1153) (Hamevî, 1990: I, 393; Sübkî, 1983: VII, 42-43), Ebu'l-Fütûh Muhammed b. Ali et-Tâî el-Hemedanî (ö. 555/1159) (Sübkî, 1983: VI, 189; Kehhâle, 1993: III, 517) ve Ömer İbnü'l-Hüseyin İbnü'l-Hasan er-Râzî (ö. ?). (İbn Hallikân, tsz: IV, 252; Sübkî, 1983: VII, 242)

B. Begavî'nin İlmî Yönü ve Eserleri

1. İlmî Yönü

Tabakat ve teracim kitaplarının, "*şeyhülislâm*", "*allâme*", "*fakîh*", "*imâm*", "*müfessir*", "*mukrî*", "*hâfız*" ve "*muhaddis*" gibi farklı vasıflarıyla bahsetmiş olduğu Begavî'nin hadis, tefsir, fıkıh ve kırâata dair telif ettiği eserleri ilim camiası tarafından asırlarca elden düşmeyen kaynaklar olmuştur. Yazdığı eserlerinin yanı sıra

yetiştirdiği on yedi meşhur talebesi de onun İslâmî ilimlerdeki üstün yerini göstermesi açısından önemlidir.(İbn Hallikân, tsz: I, 553; Zehebî, 1990: XIX, 439; Sübkî, 1983: VII, 75; İbn Kesir, tsz: XII, 206)

Begavî, hadis ilminde "muhaddis" dercesindedir.(İbn Hallikân, tsz: II, 137; Sübkî, 1983: VII, 75; Aliyyü'l-Kârî, 1992/1412: I, 49) Hadis'e dair "Mesâbilü's-sünne", "el-Cem'u beyne's-sahîhayn", "el-Envâr fi şemâli'n-nebiyyi'l-muhtâr"ve "Erbeüne hadisen" gibi eserleri ve özellikle "Şerhu's-sünne"si onun hadis ilmindeki derinliğini ortaya koymaktadır. Onun "Muhyissünne" diye anılması da bu büyük gayretlerinin bir sonucudur.(Ebu'l-Fidâ, 1325: II, 229. Ayrıca bkz. Saffet Sancaklı, 1998: XXXIV, 87 vd.; Mevlüt Güngör, 1992: V, 340)

Begavî, hadiste olduğu gibi tefsirde de imamdı. Birçok âlim, onu tefsirde bir otorite olarak kabul etmiştir. (Sübkî, 1983: VII, 75-77)"Meâlimü't-tenzîl" isimli tefsiri incelendiğinde Begavî'nin, kendisine kadar gelen tefsir kültürünü çok iyi bildiği; garîbü'l-Kur'ân, meâni'l-Kur'ân ve mecâzü'l-Kur'ân'a dair eserleri okuduğu; Arap edebiyatına ve kıraât ilmine de vâkıf olduğu görülmektedir. Ayrıca Meâlim'de sahih rivayetleri kullanmaya da özen gösterdiği görülmektedir.(Begavî, 1994-I: I, 349)

Şafîî mezhebinin fakih ve müctehidleri arasında sayılan Begavî, Şafîî fıkına dair altı eser telif etmiştir.(Begavî, 1994: I, 205-206; Zehebî, 1990: XIX, 441; Sübkî, 1983: VI, 76-77) Aliyyü'l-Kârî, Begavî'nin bütün ahkâmında "mukteda bih" olduğunu zira müfessir, muhaddis ve ashab-ı vücûha vakıf bir fakih olduğunu ifade etmektedir. (Aliyyü'l-Kârî, 1992/1412: I, 499)

Bu bilgi ve değerlendirmeler onun hadis, tefsir, fıkıh başta olmak üzere bütün İslâmî ilimlerde döneminin önemli bir âlimi olduğunu ortaya koymaktadır.

2. Eserleri

Burada, Begavî'nin yukarıda isimleri geçen eserlerini tekrarlamak yerine makaleye konu olan iki eseri üzerinde durulacaktır. Bunlar:

a. Şerhu's-sünne:Begavî, Şerhu's-sünne'yi kendisinden önce gelen muhaddislerin metodu üzere telif etmiş ve eserinde bulunan hadisleri kendisine kadar ulaşan isnad zinciriyle nakletmiştir. Hadis ilminde ilk şerhler arasında sayılan Şerhu's-sünne,konularına göre (ale'l-ebvab) tasnif edilmiştir. Bu eser kırk iki kitap, 1461 bâb ve 4321 hadisten meydana gelmektedir. Eserin şerh kısmında da binlerce senedsiz hadis nakledilmiştir. Begavî, bir hadisi şerh ederken öncelikle konuyla ilgili diğer hadislerden daha sonra da sahabe, tabiîn ve müctehid imamların görüşlerinden yararlanmıştır. Begavî'nin Şerhu's-sünne'yi Müslümanlara din ve dünya işlerinde bir başvuru kaynağı meydana getirmek gayesiyle telif ettiği bilinmektedir. Eserinde bu maksatla, sahih, müsned, sünenkitapları ile cüzlerdeki ihticac edilen hadisleri bir araya toplayarak inanç esaslarından, güzel ahlâka kadar her konuya yer verdiği görülmektedir. (Begavî, 1994: I, 18-20)

b. Mesâbilü's-sünne: Begavî'nin hadis alanında telif ettiği ikinci önemli eseri olan Mesâbilü's-sünne, ulema arasında çokça tutulmuş ve üzerinde yüzlerce çalışma yapılmıştır.Begavî, seçtiği hadisleri önce kitaplarına (konularına) göre sıralamış, sonra da bu kitapların alt bölümü olan bâbların hadislerini "sihâh" ve "husân" diye iki kısma ayırmıştır. Sihâh ile Buhârî ve Müslim'inCâmi'lerinden tahrir ettiği hadisleri, husân ile de Ebû Davûd ve Tirmizî'nin Sünen'leri başta olmak üzere diğer müelliflerin hadislerini kastetmiştir. Birçok âlim Begavî'nin bu şekilde yeni bir ıstılah ortaya koymasına itiraz etmiştir.(Nevevî, 1981: I, 5; Brockelmann, 1938: I, 620-622) Mesâbilü'teki hadislerin, 325'i Buhârî'nin, 875'i Müslim'in, 1051'i de müttetekun aleyhdır. Geriye kalan rivayetler ise Tirmizî, Ebû Davûd ve diğerlerininindir. Mesâbilü'te toplam 4931 rivayet bulunmaktadır.

C. Hadis Tenkitçiliği

Hadis ilminde tenkit: "Sahihlerini, zayıflarından ayırmak için hadisleri; hadis rivayetindeki güvenilirlik derecelerini tespit etmek için sened ve metni incelemeye tabi tutmak" (Aydın, 2011: 243) şeklinde ifade edilmektedir. Begavî, furuu hadise ait"Şerhu's-sünne" ve "Mesâbilü's-sünne" gibi eserler meydana getirirken, hadis usulü kriterleri çerçevesinde hem sened hem de metin tenkitleri de yapmıştır. Yapılan tenkitlerin yerindeliği yanında yeterliliği ve orijinalliği daha sonraki şarih ve münekkidler Begavî'nin yorumlarından istifade etmelerini sağlamıştır. Bu tenkitleri sened ve metin tenkitleri olmak üzere ikiye ayırabiliriz.

1. Sened Tenkidi

Hadisçilik açısından önem arzeden konulardan bir tanesi de "Senedi oluşturan ravilerin rivayette güvenilirlik açısından incelemeye tabi tutulması" (Aydın, 2011: 245) şeklinde tarif edilen sened tenkididir. Muhyissünne İmam Begavî'nin, bir muhaddis olarak eserlerinde pek çok senedi tenkit ettiği görülmektedir. (Bkz. Çakır, 1999: 133-138) Biz de burada bir makale çerçevesi içinde onun yapmış olduğu bazı sened tenkidlerine yer vereceğiz:

Begavî, İbn Abbas (r.a.)'dan gelen bir rivayet hakkında şu sened tenkidini yapmıştır: "Ehl-i ilmin çoğunluğu bizzat savaşa katılan çocuk, köle ve kadınlara pay verilmeyip hediye verileceği görüşünde ittifak etmişlerdir." Evzâi ise:"Efendimiz (s.a.s.), çocuk ve kadınlara ganimetten pay verdi."(Beyhakî, 1936: IX, 53. Bkz.

Müslim, "Cihâd", 48; Ebû Dâvûd, "Cihâd", 141) *hadisini delil göstererek bunlara da pay verilmesi gerektiğini söylemiştir. Ancak, bu hadisin isnadı zayıf olduğundan dolayı delil olması mümkün değildir.*"(Begavî, 1994: VI, 358)

Begavî, Amr b. Şuayb → Babası → Dedesi → Rasûlullah (s.a.s.)'dan gelen rivayet hakkında da şu sened tenkidini yapmıştır: *"Bazıları bu hadisi, Amr b. Şuayb → Babası → Dedesi → Ömer İbnü'l-Hattâb'dan ve bazıları da Süraka b. Mâlik'ten rivayet etmişlerdir. Bu hadisin isnadı sahih olmayıp, ızdırıp vardır."* (Begavî, 1994: VI, 132. Bkz. Tirmizî, "Diyet", 9)

Begavî, Ebû Eyyûb el-Ensârî → Hz. Peygamber (s.a.s.) senediyle verdiği hadis hakkında ise şu tenkidi yapmıştır: *"Bu hadisin isnadındaki İbn Ebî Leylâ muztarib ravidir. Zira İbn Ebî Leylâ, bazan hadisi "an Ebî Eyyûb" diyerek, bazan da "ani'n-Nebiyi" diyerek rivayet etmiştir."*(Begavî, 1994: VII, 222-223)

Begavî, Hüseyin b. Kays → İkrime → İbn Abbas senediyle gelen hadis hakkında da; *"Hüseyin b. Kays Ebû Ali er-Rahabî'nin lakabı Haneş'tir. Ehl-i hadis onu zayıf ravilerden saymıştır. Onun, İkrime → İbn Abbas tarîkiyle rivayet ettiği bir hadis nüshası vardır. Bu nüshadaki hadislerin çoğu mablûb hadistir."* (Begavî, 1994: VII, 304) tenkidini yapmıştır

Begavî, bazı ehl-i ilmin şüf'anın ticarî mallar, hayvanlar ve başka bütün ortak mallarda sabit olduğunu söylediğini, delil olarak da, İbn Ebî Müleyke'nin İbn Abbas'tan onun da Rasûlullah'tan (s.a.s.) rivayet ettiği; *"Ortak, sahib-i şuf'adır. Şuf'a da her şeyde geçerlidir."*(Tirmizî, "Ahkâm", 34) hadisini kullandıklarını söyledikten sonra bu görüşü, hadisin müsned olarak sabit olmayıp, İbn Ebî Müleyke'nin mürseli olduğunu belirterek tenkit etmiştir.(Begavî, 1994: V, 183-184)

Begavî, İkrime'nin İbn Abbas'tan (r.a.) rivayet ettiği; *"Rasûlullah (s.a.s.), birbiriyle rekabet ederek yemek ziyafeti veren iki kişinin yemeğini yemekten nehyetmiştir."*(Ebû Davûd, "Et'ime", 7) hadisinin aslında İkrime'nin mürseli olduğunu söylemiştir.(Begavî, 1994: V, 382)

Begavî, *"Rasûlullah (s.a.s.), Ezvac-ı tahîrat arasında taksimatta bulunuyor ve adaletli davranıyordu. Sonra da: "Ey Allah'ım! Bu taksim benim iktidarında olanda yaptığım bir taksimdir. Senin muktedir olup benim muktedir olmadığım şeyden dolayı beni levmetme (kınama)."* (Ebû Davûd, "Nikah", 39; Tirmizî, "Nikah", 42) hadisinin merfu olmadığını; Hammad b. Zeyd ve birçok kişinin bu hadisi Eyyûb → Ebû Kılâbe isnadıyla mürsel olarak rivayet ettiğini, bunun da daha sahih olduğunu belirtmiştir. (Begavî, 1994: V, 387)

Begavî, el-Kasım b. Muhammed → Babası → Amcası → Rasûlullah (s.a.s.) senediyle gelen hadisin isnadı hakkında şu tenkidi yapmıştır: *"Doğru olan, Abdülmelik b. Abdülmelik b. Mus'ab b. Ebî Zî'b'dir. Buhârî, Abdülmelik b. Abdülmelik b. Mus'ab b. Ebî Zî'b'in el-Kasım'dan rivayetinin "fihi nazar" olduğunu söylemiştir. Ebû Hatim de, Abdülmelik b. Abdülmelik b. Mus'ab b. Ebî Zî'b'in el-Kasım'dan onun da babasından rivayet ettiği hadislerin münker olduğunu belirtmiştir."* (Begavî, 1994: III, 74-75)

Begavî, ashâb-ı rey'in delil olarak kullandıkları, Ebû Hureyre → Rasûlullah (s.a.s.)'dan rivayet edilen: *"Ayak (ın tepip vurduğu) hederdir."* (Ebû Dâvûd, "Diyât", 29) hadisi hakkında şu sened tenkidini yapmıştır: *"Bu hadis mahfuz değildir. Hadisin ravilerinden Süfyan b. Hüseyin, sû-i hıfzıyla tanınmıştır."* (Begavî, 1994: V, 178)

Begavî, İbn Ebî Müleyke → İbn Abbas → Hz. Peygamber (s.a.s.)'den gelen rivayetin senedi hakkında şu tenkidi yapmıştır: *"Bu hadis müsned olarak sabit değildir. Ancak, İbn Ebî Müleyke'nin "Mürsel" bir hadisi olarak sabittir."*(Begavî, 1994: V, 184)

Begavî, Câbir'in (r.a.) rivayet ettiği hadisin isnadında mechlûl ravi bulunduğundan dolayı isnadının zayıf olduğunu belirtmiştir.(Begavî, 1994: II, 68-69. Bkz. Tirmizî, "Salat", 143)

Begavî, Nafî' → İbn Ömer → Hz. Peygamber (s.a.s.)'den nakledilen hadisin senedi hakkında da şu tenkidi yapmıştır: *"Hadisin ravilerinden Abdullah b. Salih Ebû Salih el-Cühenî el-Mısrî, Leys b. Sa'd'ın kâtibi, sadûk bir ravidir. Fakat rivayet ettiği hadisler arasında münker hadisler de bulunmaktadır."*(Begavî, 1994: II, 78)

Begavî, Ebû Hureyre → Hz. Peygamber (s.a.s.)'den rivayet edilen hadisin isnadında zaaf bulunduğunu belirtmiştir.(Begavî, 1994: II, 197-198)

Begavî, Ebû Zer → Hz. Peygamber (s.a.s.)'den nakledilen hadisin senedindeki Salih b. Ebi'l-Ahdar'ın zayıf bir ravi olduğunu belirtmiştir.(Begavî, 1994: II, 348-349)

Begavî, Ahmed b. Hanbel ve İshak'ın kendisiyle ihticac ettikleri Katade → el-Hasen → Semûre b. Cündüb → Rasûlullah (s.a.s.)'dan nakledilen hadis hakkında şu sened tenkidini yapmıştır: *"Ehl-i hadis, Hasan Basrî'nin Semûre'den rivayeti hakkında aleyhte söz söylemişler ve onun, Semûre'nin sahifesinden hadis rivayet ettiğini belirtmişlerdir."*(Begavî, 1994: V, 176)

Begavî, Abdülmelik b. Ebî Süleyman → Atâ → Cabir → Hz. Peygamber (s.a.s.)'den rivayet edilen hadisin isnadı hakkında şu sened tenkidini yapmıştır: *"Bu hadisi Abdülmelik b. Süleyman'dan başkası rivayet etmemiştir. Şu'be, bu hadisinden dolayı Abdülmelik b. Süleyman hakkında aleyhte söz söylemiştir."*(Begavî, 1994: V, 182)

Begavî, Ebû Âmir → Benî Temîm'den bir şeyh → Alî → Rasûlullah (s.a.s.)'dan nakledilen hadis hakkında şu sened tenkidini yapmıştır: "Bu hadisin isnadı zayıftır. Ebû Amir'in ismi de Salih b. Amir'dir." (Begavî, 1994: V, 99)

Begavî, İbn Ömer → Nebî (s.a.s.)'den rivayet edilen hadis hakkında şu sened tenkidini yapmıştır: "Musa b. Ubeyd b. Neşîr er-Rabezî Ebû Abdilaziz, çok hayırlı abid ve zahid bir insandı. Fakat hıfzından dolayı hakkında aleyhte söz söylenmiştir." (Begavî, 1994: V, 86)

Begavî, "Şerhu's-Sünne"de, 283 numaralı hadisin şerhinde naklettiği hadisin sübûtunun kesin olmadığını "hazâ hadisun gayru sabitin, li enne Ebâ Zeydin meçhûlun / Bu hadis sabit değildir. Çünkü Ebû Zeyd meçhul bir kimsedir." şeklinde belirtmiştir. (Begavî, 1994: I, 361)

Yukarıdaki örneklerden de anlaşılacağı üzere Begavî, senetle alakalı olarak ravileri, meçhul olmalarından hıfzları hakkında söz söylenmesine, zayıf bir ravi olmaktan sadûk olunmasına rağmen münker rivayetler nakletmelerine, sû-i hıfzıyla tanınmalarından mürsel hadisler rivayet etmelerine kadar birçok konuda eleştirmiştir. Seneddeki ravinin durumuna bağlı olarak da rivayeti, zayıf, münker, mürsel, maklub, mahfuz ve muzdarib olarak isimlendirmiştir.

2. Metin Tenkidi

Begavî, Şerhu's-sünne'de zaman zaman "Hadis metninin isnad edildiği kimseye ait olup olmadığını tespit etmek üzere incelemeye tabi tutulması" (Aydın, 2011: 245. Ayrıca bkz. Polat, 2010: 25-26) şeklinde tarif edilen metin tenkidlerine de yer vermiştir. Tenkidlerinde yazarı esas alan bir yaklaşım görülmektedir. Buradaki başarısının arkasında muhaddisliğinin yanı sıra fakihliğinin de tesirinin büyük olduğu görülmektedir. (Çakır, 1999: 129-133) Begavî'nin yapmış olduğu metin tenkidlerine şunları örnek gösterebiliriz:

Begavî, Ebû Hanîfe'nin Abdullah b. Ömer'in hadisini delil göstererek delici/kesici olmayan (müsakkal) aletle öldürmenin şibh-i amd olduğunu, dolayısıyla bunun kısası gerektirmediği sonucuna varmasını tenkid etmektedir. İmam A'zam'ın delil olarak kullandığı hadis şöyledir: "Dikkat edin! Kamçı ve asâ vasıtasıyla hata ile öldürülen kişinin diyeti, ağırlaştırılmış bir ceza olarak yüz deve dir. Bu yüz devenin kırk tanesi karnında yavrusu olan kırk dişi deve dir." (Ebû Davûd, "Diyat", 19) Konuyla ilgili Begavî'nin yapmış olduğu metin tenkidi şöyledir:

a) Bu hadis, müsakkal-i kebire ile öldürmenin şibh-i amd olduğuna dair delil olamaz. Zira hadiste, kamçı (savt) ve hafif asâ zikredilmiştir ki bunlar doğrudan katil için yapılmış aletler değildir. Kamçı ve asânın hususiyeti hafif olmasıdır. Dolayısıyla onlarla meydana gelen katil, şibh-i amd olur.

b) İmâm-ı A'zam'ın söylediği musakkal-i kebireye gelince, bunlar demirli aletlerdir ki onlar da katil için hazırlanıp yapılmışlardır. Onlarla yapılan öldürme fiili de amden olur. (Begavî, 1994: VI, 138)

Begavî, İmâm-ı A'zam'ın ganimetlerin taksimi hususunda kendi görüşüne delil olarak kullandığı hadisleri de sened ve metin yönünden şu şekilde tenkid etmektedir:

a) Sahabe-i Kirâmın ekseriyeti, Sevrî, Evzâi, Mâlik, İbnü'l-Mübarek, Şafîi, Ahmed b. Hanbel, İshak, Ebû Yusuf ve Muhammed piyadeye bir pay, süvariye ise ganimetten üç pay verilmesi görüşünde ittifak etmişlerdir. Ebû Hanîfe ise süvariye iki pay verilmesi görüşündedir. O, Abeydullah b. Ömer → Nâfi → İbn Ömer isnadıyla gelen "Ganimetten süvariye iki pay, piyadeye ise bir pay hakkı vardır." (Dârakutnî, es-Sünen, IV, 102) hadisini delil göstermiştir.

b) Ancak, "Rasûlullah (s.a.s.) savaşa katılan mücahidin kendisine bir, atına da iki olmak üzere ganimetten üç pay vermiştir." (Buhârî, "Cihad", 51) hadisinin ravilerinden olan Ubeydullah b. Ömer, Ebû Hanîfe'nin ihticac ettiği hadisin senedindeki Abdullah b. Ömer'den hafızası daha kuvvetli (ehfaz) ve daha güvenilir (sebt) biridir.

c) İkinci delil olarak kullandığı Mücemma' b. Cariye el-Ensârî'nin rivayet ettiği; "Hayber, Hudeybiye'ye katılanlar arasında paylaştırıldı. Rasûlullah (s.a.s.), Hayber'i on sekiz paya ayırdı. Ordunun sayısı bin beş yüz olup içinde üç yüz süvari bulunuyordu. Efendimiz, ganimetten süvariye iki pay, piyadeye ise tek pay verdi." (Ebû Davûd, "Cihad", 155) bu hadis hakkında da Ebû Davûd şöyle demiştir: "Ebû Muâviye'nin hadisi bu hadisten daha sahihtir. Mücemma'nın hadisinde vehim vardır. Çünkü Mücemma', süvarilerin sayısı iki yüz olduğu halde üç yüz diye söylemiştir." (Begavî, 1994: VI, 356-357)

Begavî'nin metin tenkidi yaptığı bir başka hadis de inşikâk-ı kamer hadisidir. Begavî, inşikâk-ı kamer mucizesini inkâr edenlerin şu itirazı yaptıklarını nakletmektedir: Bu mucize gerçekten de vuku bulduysa, çok önemli ve dikkat çekici bir olaydır. Ancak böyle bir olay olmuş olsaydı, avam tabakası tarafından bilinir; üstelik asırlarca nakledilir; kitaplarda bu durum ebedileştirilir; siyer ve tarih üzerinde çalışma yapanlar da bunu zikrederlerdi. Begavî, yukarıdaki itiraza cevap olarak şunları söylemiştir:

a) Enes'in (r.a.) anlattığına göre, bu mucizeyi Efendimiz (s.a.s.), kendinden mucize talep eden hususi bir topluluğa gece yarısı göstermiştir. Bu vakitte insanların çoğunluğu yataklarında uyumaktaydılar. Bu sırada Mekke'nin dışında, badiyede ve çölde yaşayan kimseler böyle bir olayı beklemediklerinden ya evlerinin içindeydiler ya da bu vakitte bir şeylerle meşgul bulunuyorlardı.

b)Nasıl ki kûsûf vaktinde çoğu insan kamerin kaybolduğunun farkında olmuyor, kamerin bu bir lahzalık kayboluşunu ancak bekleyip takip edenler fark edebiliyorlar. Aynen bunun gibi de inşikak-ı kamer mucizesi böyle bir lahzada meydana geldiğinden çoğu insan ona şahit olamamıştır.

c)Şayet inşikâk-ı kamer mucizesi, avam-havas herkesin görebileceği kadar uzun sürseydi ve herkes onu görseydi ve sonra da onlar bu mucizeye iman etmeselerdi, o zaman onlar tümünden helak edilirdi. Çünkü önceki ümmetlerde peygamberler, havass-ı selime ile görülebilecek bir mucize getirip de iman edilmeyince tümünden helak edilmişlerdir. Buna Mâide Süresi'nin (5/115);“Ben, onu yukarıdan size indiririm, fakat bundan sonra her kim nankörlük edip kâfir olursa, onu dünyada hiç kimseye yapmayacağım derecede cezalandırırım.” ayeti işarette bulunmaktadır.(Begavî, 1994: VII, 471)

Muhyissünne Begavî'nin metin tenkidi yaptığı bir diğer hadis ise imamın arkasında Fatiha okumaya dairdir. Begavî, imamın arkasında Fatiha'nın okunması gerektiğini, zira okunmaması ile alakalı hadisi rivayet eden Ebû Hureyre'nin (r.a.), bunun aksine rivayetlerinin ve telkinlerinin bulunduğunu belirtmiştir. Şöyle ki: Ebû Hureyre (r.a.) şöyle demiştir: “Rasûlullah (s.a.s.), cehren kırâat ettiği namazı eda ettikten sonra, az önce sizden biriniz benimle beraber okudu mu? diye sordu. Adamın biri, evet yâ Rasûlallah (s.a.s.), dedi. Buyurdu ki, Ben de, neden kırâatıma karışılıyor diyordum? Sahabe, Hz. Peygamber'den (s.a.s.) bunu işitince cehren okuduğu namazlarda O'nunla beraber okumaya son verdiler.” Bu hadis, imamın arkasında kırâatın gerekli olduğunu savunanların görüşünü nakzetsizdir. Çünkü bu hadisi Hz. Peygamber'den (s.a.s.) rivayet eden Ebû Hureyre (r.a.), diğer bir rivayetinde “Bir kimse bir namaz kılar ve o namazda Fatiha'yı okumazsa o namaz noksandır.”hadisini nakletmiştir. Bunu işiten hâmilü'l-hadis:“ben bazan imamın arkasında oluyorum, o zaman ne yapayım?” diye sorduğunda, Ebû Hureyre:“o zaman onu içinden oku”diye cevap vermiştir.(Begavî, 1994: II, 257-257. Bkz. Tirmizî, “Salat”, 116)

Begavî'nin metin tenkidine tabi tuttuğu bir başka hadis ise bir Müslümanın zimmî karşılığında öldürülemeyeceğine dair hadistir. ÖncelikleBegavî, bir mü'minin zimmî karşılığında kesinlikle öldürülemeyeceğini ifade etmektedir. Öldürülebileceği görüşünde olanların delil olarak kullandıkları rivayeti de şöyle eleştirmektedir:

Ashab-ı Rey ve diğer bir kısım fukaha, mü'minin zimmî karşılığında öldürülebilceği görüşündedirler. İhticac ettikleri hadis ise munkatı' bir hadis olan Abdurrahman İbnü'l-Beylemânî'nin şurivayetidir: “Bir müslüman ehl-i zimmeden birini öldürmüştü. Bu olay Rasûlullah'a (s.a.s.) bildirildi. O da, Ben bir zimmînin hakkını en iyi koruyanım, deyiş katilin öldürülmesini emretmiş, emrettiği gibi de öldürülmüştü.”(Dârakutnî, Sünen, III, 134-135) Begavî'ye göre bu hadisin şu hususlardan dolayı delil olması mümkün değildir:

a)Tam müstakil bir kelâm olan “Mümin, kâfir karşılığı öldürülmez.” hadisi başka hiç bir anlamaya ve yoruma açık bir kapı bırakmamıştır. Bundan başka Hz. Ali'nin (r.a.) sahifesinde yer alan “Bir mü'min, hiç bir kâfir karşılığı öldürülmez.” hadisinde ahd sahibi zikredilmemiştir. Bundan dolayı da hadis mutlak olarak bütün kâfirleri içine almaktadır. Durum böyle olduğuna göre bir mü'min, kâfir karşılığı öldürülemeyecektir. Nitekim Efendimiz (s.a.s.), “Müslüman kâfire, kâfir de müslümâna mirasçı olamaz”(Buhârî, “Ferâiz”, 26; Müslim, “Ferâiz”, 1) buyurmuştur. Bu hadiste zimmî müste'men ve harbî hepsi eşittir.

b)Abdurrahman İbnü'l-Beylâmânî'nin rivayeti munkatı' olduğundan dolayı hüccet olacak bir değeri yoktur.

c)Hadiste adı geçen kâtil Amr b. Ümeyye ed-Dâmirî, Efendimizden(s.a.s.) sonra yaşamıştır. Hadis, sabit olsa dahi metrûk bir hadistir.

d)Bu hüküm mensûhtur. Çünkü bu katl olayı Mekke'nin fethinden önce vuku bulmuştur. Hz. Peygamber (s.a.s.) de Mekke'nin fethinde “Mü'min, kâfir karşılığı öldürülmez.” buyurmuştur. Dolayısıyla önceki hadisin hükmü, bu hadisin hükmüyle neshedilmiştir.(Begavî, 1994: VI, 129-130)

Begavî, Hudeybiye Sulhu ile ilgili hadis (Buhârî, “Sulh”, 7)hakkında daşu metin tenkidini yapmaktadır:

a)Nebî (s.a.s.), Hudeybiye Sulhu'nda müslümanların gücünün, kâfirlerin güç ve kuvveti karşısında zayıf, yetersiz ve onların müslümanlara galip gelme ihtimalinin yüksek olmasından dolayı bu ağır şartları kabul etmiştir.

b)Günümüzde ise müslümanların kâfirlere karşı güçlü ve galip durumda bulunmaları, bunun yanında İslâm hâkimiyetinin sınırlarının geniş bir alana yayılmış olması gibi sebeplerden dolayı Hudeybiye Sulhu'nun şartlarından bir tanesini bile kabul etmek caiz değildir.

c)Ancak, müslümanların kendi can ve mallarının tehlikede bulunduğu dâru'l-harbe yakın yerlerde bu şartlardan birini kabul etmek husûsi bir durum olarak caiz olabilir.(Begavî, 1994: VI, 394-396)

Begavî, bazı kaplarda nebîz yapılmasının yasaklanışının sonradan neshedildiğini belirterek ilgili rivayetler hakkında şu metin tenkidini yapmıştır: “Rasûlullah (s.a.s.), dübbâ, hantem, nakîr, mukayyer ve müzeffette nebîz yapılmasını yasaklamıştır.” hadisi, “Ben, sizi tulumdan başka kaplardan nebîz içmekten

nehyetmişim. Artık bütün tulumlardan için ama sarhoşluk veren şey içmeyin." ve "Hz. Peygamber'e (s.a.s.) taştan bir çanak içinde nebiz yapılırdı." hadisleriyle neshedilmiştir.(Begavî, 1994: VI, 544-546)

Begavî, yine nesh konusuyla ilgili olarak; "Rasûlullah (s.a.s.), kadının abdest suyunun artanıyla erkeğin abdest almasını men etti."(Begavî, 1994: I, 337)hadisi ile "Su (yıkılmak), sudan (menin gelmesinden) dolaydır."(Müslim, "Hayz", 80) hadisinin de mensûh olduğunu belirtmiştir.(Begavî, 1407/1987: I, 212)

Yukarıda yapılan metin tenkidlerinden de anlaşılacağı üzere Begavî, hadisçiliği yanında fakihliği ile de ön plana çıkmaktadır. Bu iki özelliği sayesinde rivayetler arasındaki ihtilafları rahatlıkla çözdüğü söylenebilir. Bu da onun hem rivayetü'l-hadis hem de dirayetü'l-hadis alanında başarılı olduğunu göstermektedir.

Sonuç

Begavî, eserleri günümüzde de kaynak olarak kullanılan, Selçuklu döneminin önemli âlimlerinden biridir. Fıkıhta "müçtehid", hadiste "muhaddis" ve "hafız" kabul edilen Begavî'nin, fıkıh, hadis, tefsir ve kırâat sahalarında kaleme aldığı eserlerinin sayısı yirmiye yaklaşmaktadır. Seksene yakın hocadan ilim tahsil eden Begavî'nin eserlerinden özellikle "Mesâbîh", "Şerhu's-sünne" ve "Meâlim" ilim camiası tarafından büyük ilgi görmüştür. Eserlerinin dünyanın birçok kütüphanesinde yazma nüshalarının bulunması da, onun İslâm âleminde çok iyi tanınan bir âlim olduğunu gösterir.

Begavî, hadis rivayet etmenin yanında hadis usûlü ile ilgili konulara da değinmiştir. Zaman zaman metin ve sened tenkidinde bulunarak müşkil rivayetleri maharetle te'lif etmiştir. O, özellikle "Mesâbîh" ve "Şerhu's-sünne" gibieserlerinde yapmış olduğu sened tenkidlerinde ravileri, meçhûl olmalarından hafızaları hakkında söz söylenmesine, zayıf kabul edilmelerinden sadûk olmalarına rağmen münker rivayet nakletmelerine, sû-i hıfzla tanınmalarından mürsel hadis rivayet etmelerine kadar birçok konuda eleştirmiştir. Seneddeki ravinin durumuna bağlı olarak da rivayeti, zayıf, münker, mürsel, maktûb, mahfûz ve muzdarib olarak isimlendirmiştir.

Metin tenkidlerine getirdiği yorumlar, Begavî'nin hadis alanında otorite olduğunu gösterdiği gibi; tenkid edilen hadislerle ilgili rivayetleri titizlik içerisinde yerli yerince ve peş peşe sıralaması da fıkıhtaki maharetini ortaya koymaktadır. Ayrıca onun, müşkil rivayetleri başarıyla te'lif etmesi de dirayetü'l-hadis alanında başarılı olduğunu bir delilidir.

KAYNAKÇA

- ALİYYÜLKÂRÎ, Ali b. Sultân Muhammed el-Herevî (1992/1412). *Mirkâtü'l-mefâtiḥ şerhu Mişkâtü'l-mesâbîh*, (kıraa ve harrace hadise ve allake aleyh ve sannefe fehârise: Sıdkı Muhammed, Cemil el-Attar), Beyrut: Dâru'l-Fikr.
- AYDINLI, Abdullah (2011). *Hadis İstılahları Sözlüğü*, İstanbul: İFAV Yayınları.
- BEGAVÎ, Ebû Muhammed el-Hüseyn b. Mes'ûd b. Muhammed (1407/1987). *Mesâbîhu's-sünne*, (Tah. Yusuf Abdurrahman el-Mar'aşlı), Beyrut: Dâru'l-Marife.
- (1994). *Şerhu's-sünne*, (Tah. ve ta'lik. Saîd Muhammed el-Lahhâm), Beyrut: Dâru'l-Fikr.
- (1989). *el-Envâr fi şemâil'n-nebiyyi'l-muhtâr*, (Tah. İbrahim el-Ya'kûbî), Beyrut: Dâru'z-Ziyâ.
- (1994-1). *Meâlimut-tenzil*, (Tah. Heyet), Riyad: Dâru Taybe.
- BEYHAKÎ, Ebû Bekir Ahmed b. el-Hüseyn (1936). *es-Sünenü'l-kübrâ*, Haydarâbâd: Matbaatü Dâirati'l-Meârif.
- BROCKELMANN, Carl (1938). *Geschichte der Arabischen Litteratur-Zweiter Supplementband (Suppl.)*, Leiden: E. J. Brill, Tuta Sub Aegide Pallas.
- BUHÂRÎ, Ebû Abdullah Muhammed b. İsmâil b. İbrâhîm b. el-Mugîre (tsz). *es-Sahîh*, İstanbul: el-Mektebetü'l-İslâmiyye.
- ÇAKIR, Recep (1999). *el-Hüseyn b. Mes'ûd el-Begavî ve Hadis İlimi'ndeki Yeri*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya: Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- DÂRAKUTNÎ, Ali b. Ömer (tsz). *es-Sünen*, (Tah. Abdullah Hâşim), Beyrut: Dâru'l-Ma'rife.
- EBÛ DÂVÛD, Süleyman b. Eş'as es-Sicistânî (tsz). *es-Sünen*, İstanbul: el-Mektebetü'l-İslâmiyye.
- EBU'L-FİDÂ, el-Melikü'l-Müeyyed İsmâil (1325). *el-Muhtasar fi ahbâri'l-beşer*, Mısır: Matbaatü'l-Hüseyniyye.
- GÜNGÖR, Mevlüt, "Beğavî, Ferrâ", *DİA*, V, 340-341.
- HAMEVÎ, Yâkût b. Abdillâh (1990). *Mu'cemü'l-büldân*, Beyrut: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye.
- İBNÜ'L-ESİR, İzzüddîn Ali b. Muhammed b. Abdilkerim el-Cezerî (1979). *el-Kâmil fi't-târîh*, Beyrut: Dâru Sâdır.
- (1994). *el-Lübâb fi Tehzîbi'l-Ensâb*, Beyrut: Dâru Sâdır.
- İBN HALLİKÂN, Ebû'l-Abbas Şemseddin Ahmed b. Muhammed (tsz). *Vefeyâtü'l-a'yân ve ebnâi ebnâi'z-zemân*, Beyrut: Dâru's-Sekâfe.
- İBNÜ'L-İMÂD, Ebû'l-Fellah Abdülhayy b. Ahmed b. Muhammed el-Hanbelî (1993). *Şezerâtü'z-zeheb fi ahbâri men zeheb*, (Tah. Mahmûd el-Arnâvut), Beyrut: Dâru İbn Kesîr.
- İBN KEŞİR, Ebû'l-Fida İsmail b. Ömer (tsz). *el-Bidâye ve'n-nihâye*, Beyrut: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye.
- KEHHÂLE, Ömer Rıza (1993). *Mu'cemü'l-müellifîn*, Beyrut: Müessesetü'r-Risâle.
- MÜBÂREKFÜRÎ, Muhammed Abdurrahman b. Abdirrahim (tsz). *Tuhfetü'l-ahvezâ bi şerhi Câmi'i't-Tirmizî*, Kahire: Müessesetü Kurtuba.
- MÜSLİM, Ebû'l-Hüseyn el-Haccâc en-Neysâbüri (tsz). *es-Sahîh*, Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabi.
- NEVEVÎ, Ebû Zekerîyya Muhyiddin Yahya b. Şeref b. Nuri (1981). *Takrîbü'n-Nevevî*, Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabi.
- POLAT, Salahattin (2010). *Metin Tenkidi*, İstanbul: İFAV Yayınları.
- SANCAKLI, Saffet (1998), "Begavî ve Hadis Sahasındaki Çalışmaları", Ankara: Diyanet İlimi Dergi.
- SÜBKÎ, Ebû Nasr Abdülvehhab b. Ali b. Abdilkâfi (1983). *Tabakâtü's-şafiiyyeti'l-kübrâ*, Kahire: Dâru İhyâi'l-Kütübü'l-Arabiyye.
- SUYÛTÎ, Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebi Bekir (1983). *Tabakâtü'l-huffâz*, Beyrut: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye.
- TAŞKÖPRÜZÂDE, İsmâüddîn Ebû'l-Hayr Ahmed b. Mustafa (tsz). *Miftâhu's-saâde ve misbâhu's-siyâde*, Beyrut: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye.
- TİRMİZÎ, Ebû İsa Muhammed b. İsa (tsz). *el-Câmi'u's-sahîh*, (Tahkik-şerh. Ahmed Muhammed Şakir), Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabi.
- TURAN, Osman (1986). *Selçuklular Tarihi ve Türk-İslâm Medeniyeti*, İstanbul: Boğaziçi Yayınları.
- TOPALOĞLU, Nuri (1988). *Selçuklu Devri Muhaddisleri*, Ankara: DİB. Yayınları.
- YILDIZ, Hakkı Dursun (1992). *Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi*, (İlmi müşavir ve Redaktör, Hakkı Dursun Yıldız), İstanbul: Çağ Yayınları.
- ZEHEBÎ, Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osman (1990). *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, (Tah. Şuayb el-Arnâvut), Beyrut: Müessesetü'r-Risâle.

ZİRİKLİ, Hayruddin (1986).*el-A'lâm*, Beyrut: Dâru'l-İlm li'l-Melâyîn.